

- разработка комплексной государственной программы развития курортов, зон отдыха и туризма, природно-заповедного фонда на период до 2010 года – для определения общей стратегии рационального использования рекреационных, оздоровительных и природоохранных территорий;
- подготовка проекта закона Украины "О территориях оздоровительного и рекреационного назначения" – для установления их правового статуса, характера земельных отношений, порядка объявления территорий общегосударственного значения и меры ответственности за нарушение законодательства в этой отрасли;
- разработка, во-первых, кадастра оздоровительных и рекреационных земель, во-вторых, региональных (областных) схем размещения курортов, зон отдыха и туризма, заповедных территорий – для учета интересов данной отрасли и сбалансированного градостроительства при развитии территорий на экологически ориентированных началах;
- составление нового перечня территорий с определением их границ, которые резервируются для организации курортов, зон отдыха и туризма в Украине (взамен аналогичного документа, утвержденного Постановлением правительства Украины 10.12.1977, № 606), направленного на достижение целей сохранения ценных природных ресурсов в условиях приватизации и распыления земель;
- разработка предложений по расширению внешних связей регионов Украины в курортно-рекреационной отрасли и созданию туристических центров международного значения, а также по участию Украины в конкретных международных программах и проектах по проблемам развития приграничных рекреационных территорий.

Литература

1. **Концепція** Генеральної схеми планування території України. Розділ "Розвиток оздоровчої та рекреаційної мережі" (рукопис). – К.: Дніпромісто, 1998.
2. **Національна** доповідь про екотуризм в Україні. – К.: Мінекобезпеки, 1999. – 462 с.
3. **Курортні** ресурси України. – К.: ЗАТ "Укрпрофздоровниця", "ТАМЕД", 1999. – 344 с.
4. **Шурда К.Е.** Вплив клімату і стану навколишнього середовища на розвиток рекреаційної діяльності в Україні// Праці Другого Міжнародного Конгресу "Інформатизація рекреаційної та туристичної діяльності: перспективи культурного та економічного розвитку". – Трускавець, 2003. – С. 152-156.
5. **Шурда К.Э.** Погодно-климатический фактор в развитии экономики приморского региона (проблемы оценки и прогнозирования): Монография. – Одесса: ФЕНИКС, 2003. – 122 с.

УДК 332.133.6 (33+504)

*Аспірант Л.А. Лупоносова, провідний інженер –
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ДЕПРЕСИВНИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто основні еколого-економічні проблеми розвитку депресивних територій (на прикладі Татарбунарського району Одеської області). Наведено шляхи вирішення таких проблем.

Ключові слова: концепція розвитку регіону, природно-ресурсний потенціал, соціально-економічна криза.

Doctorate L.A. Lupynosova, leading engineer – Institute of problems of market and economical-ecological researches of NAN of Ukraine

Problems of development ecologically of the depressed territories

The problems of depressive territories development are examined (on the example of the Tatarbuniar district, Odessa region). The ways of this problem salving have been proposed.

Keywords: conception of development of region, naturally resources potential, socio-economic crisis

На сьогодні у Татарбунарському районі, як і в цілому в Одеській області, склалася ситуація соціально-економічної кризи, що виявляється у скороченні темпів росту сільськогосподарського і промислового виробництва, в стагнації транспортної, соціальної сфери, а також екологічних, природоохоронних інфраструктур.

Татарбунарський район має величезний рекреаційний, сільськогосподарський і бальнеологічний потенціал. Незважаючи на це, район має також певні невирішені питання. Наведемо основні соціально-економічні проблеми регіону [1]:

- зниження рівня зайнятості сільського населення, що призвело до спаду рівня життя і добробуту населення, відсутність умов для ефективного використання трудових ресурсів регіону;
- стан безпеки продовольства і ризик втрати контролю її забезпечення, фізичне виживання населення регіону у кризовій ситуації, результатом чого є скорочення товарного, продовольчого виробництва, зокрема молочних виробів, відсутність системи формування запасів продовольства в районі, а саме зерна, а також недоступність і нестабільність ринків галузі;
- стан екологічної безпеки і ризик порушення природного сільського середовища, екосистем лиманів. Особливої уваги вимагає криза лиману Сасик, екологічна небезпека водного господарства регіону (підтоплення, засолення), а також інші негативні чинники, що спричиняють утрату повноцінного комфортного проживання населення і підвищення рівня життя;
- естетичне виживання національних меншин і етнокультурний розвиток багатьох народів, що проживають у Татарбунарському районі.

Така криза характеризується відсутністю достатньої кількості енергоресурсів, дефіцитом питної води, як у якісному, так і в кількісному відношенні, катастрофою у сфері екології і пов'язаними з нею соціально-економічними наслідками в зоні морського лиману Сасик.

У 70-80-і рр. стратегічним напрямом соціально-економічного розвитку територій району було прийнято інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва, що полягала у збільшенні обсягів використання мінеральних добрив і пестицидів і в зрошенні земель при незначних водних ресурсах. Через помилковість такої стратегії виникли негативні соціальні, економічні й екологічні наслідки, внаслідок чого соціально-економічні втрати виявилися дуже значними [1].

Насамперед, віддаленість розташування від ринків збуту унеможливила реалізацію різних видів сільськогосподарської продукції, що вирощувалася на поливних землях. Через те, що висловлювались помилкові сподівання на можливість розпріснення води морського лиману Сасик до необхід-

них стандартів, через незадовільну якість води на поливних землях Дунай-Дністровської зрошувальної системи не було досягнуто проектної врожайності. Крім цього, на територіях, що прилягають до Сасика, склалися небезпечні ситуації, пов'язані із затопленням шести населених пунктів, у тому числі і в районному центрі м. Татарбунари, де проживає близько 20 тис. чоловік, на зрошуваних ділянках деградували ґрунти. Також тут ускладнилася система водопостачання, внаслідок чого склалися небезпечні умови для життя і здоров'я людей у санітарно-гігієнічному, епідеміологічному і токсикологічному аспектах, наслідками яких є алергійні, онкологічні, серцево-судинні, шлунково-кишкові й ін. захворювання. Особливий епідемічний потенціал спостерігається в околицях озера Сасик за такими небезпечними захворюваннями як лептоспіроз і туляремія.

На сьогодні Сасик, що є одним з найбільш великих озер в Україні і має високий статус водно-болотного угіддя міжнародного значення, не використовується практично ні для комунально-побутового використання, ні для зрошення, також малоефективним є рибогосподарське використання.

Екологічна криза набуває зворотного характеру, через скорочення природно-ресурсного потенціалу Стенцівсько-Жебриянівських плавнів каналу Дунай-Сасик.

За останні десятиліття в Дунай-Дністровському межиріччі характер господарської діяльності визначив сучасний кризовий економіко-екологічний стан Татарбунарського району. Перелічимо основні найбільш складні проблеми (рис. 1):

- погана якість і дефіцит питної води;
- масове забруднення підземних вод;
- перевищення допустимих концентрацій отрутохімікатів у сільськогосподарських продуктах;
- забруднення прибережної зони Чорного моря, малих річок, озер, лиманів;
- ерозія ґрунтів і різке зниження родючості земель;
- підтоплення територій у селі Білолісся, Струмок, м. Татарбунари;
- деградація унікальних рекреаційних ресурсів;
- скорочення рибних запасів у Стенцівсько-Жебриянівських плавнях, загибель і зникнення цінних видів тваринного світу.

Внаслідок несприятливої екологічної ситуації в районі є високий рівень захворюваності і смертності.

Поверхневі води, як за своєю якістю, так і за кількістю не задовольняють потреб господарства району, розміщення їх нерівномірне – найбільша частина водних об'єктів знаходиться в західній частині району. Несприятливі умови забезпечення водними ресурсами підсилює антропогенна діяльність.

Однією з найвагоміших причин сформованої ресурсно-екологічної ситуації є реалізація екологічно небезпечних і недостатньо обґрунтованих гідротехнічних проектів, а також низький рівень культури господарської діяльності, що призвело до розорювання земель, урізу води, неправильного збереження і застосування отрутохімікатів і хімічних добрив, скидання неочищених дренажних вод зі зрошуваних полів і господарсько-побутових стоків.

Впродовж останніх років спостерігається тенденція зникнення на території району річок, що протікали б у своєму природному руслі.

Рис. 1. Економіко-екологічні проблеми Татарбунарського району

Необхідно зазначити, що надзвичайно небезпечна ресурсно-екологічна ситуація склалася в Сасикському водоймищі і прилеглих до нього ареалах. Незважаючи на великі капітальні витрати, так і не вдалося розпріснити колишній морський лиман. У водоймищі відбуваються інтенсивні процеси "цвітіння" води.

За останні 50 років значний водозабір підземних вод призвів до того, що знижується рівень основного експлуатаційного горизонту на 5-15 м і збільшується рівень мінералізації, відбувається виснаження запасів і погіршення якості підземних вод внаслідок їхнього забруднення відходами промислового виробництва, сільського господарства і комунальних стоків. Також спостерігається погіршення якості Татарбунарської і Дунай-Дністровської зрошувальних систем.

Можна відзначити, що практично всі джерела постачання населення водою не відповідають вимогам ДСТУ 2761-84. Відбувається погіршення і без того низької якості питної води. З 1940 до 1997 р., у Татарбунарському районі пробурено понад 220 свердловин питного і технічного призначення. На сьогодні Татарбунарський район володіє 37 питними артезіанськими свердловинами, зокрема місто Татарбунари має 24 свердловини. На жаль, усі вони не відповідають вимогам і становлять 1,9-6,3 г/л. Гострою є проблема

грунтових вод, що використовуються населенням як джерела господарського і питного призначення.

До найбільш поширених компонентів – забруднювачів підземних вод належать важкі метали, пестициди, нафтопродукти, азотні сполуки. На зрошувальних системах, особливо впродовж 1985-1993 р., допускалися великі перевитрати води, які призвели до того, що відбувалося підтоплення певних населених пунктів і зрошуваних земель, а також засолонцювання ґрунтів. Тому значне нарощування зрошуваних площ не привело до планованого збільшення сільськогосподарської продукції.

На Дунай-Дністровській зрошувальній системі (ДДЗС), вода якої подається із Сасикського водоймища, склалося особливо загрозливе становище. Витрати, що були зроблені на будівництво гідротехнічних споруджень, виявилися даремними, тому що якість води була невідповідною і непридатною для зрошення. Внаслідок цього на Дунай-Дністровській зрошувальній системі були засолонцювані всі зрошувані землі, порушені сівозміни, а також відбулося порушення структури ґрунтів. За весь період, коли здійснювалося зрошення, всі господарства в ДДЗС стали збитковими. Погіршилася якість підземних вод, що використовувалися для постачання водою населення 15-ти сіл у межах даної системи, а також порушився гідрологічний режим. Тому населення користується привізною чи артезіанською водою з високим рівнем мінералізації, непридатною для пиття. Відбулося посилення абразії західного берега Сасика внаслідок підвищення і зміни рівня води, загострилася екологічна ситуація в Тузлівській групі лиманів: Шагани, Алібей, Малий Сасик, Бурнас, що несприятливо і впливає на рекреаційні об'єкти, розташовані на узбережжі лиманів і Чорного моря.

Беручи до уваги соціально-економічні й економіко-екологічні передумови, в основу формування концепції розвитку регіону можна ставити такі завдання:

- поліпшення екологічної ситуації і забезпечення необхідної соціально-екологічної якості життя населення, що проживає в досліджуваному регіоні;
- поліпшення відтворювальної здатності природних систем і відновлення природно-ресурсного потенціалу;
- забезпечення потреб народного господарства і населення у високоякісних водних, біологічних, рекреаційних і інших ресурсах;
- задоволення соціальних потреб населення щодо істотного поліпшення якості питної води і росту валового продукту зрошуваного хліборобства і тваринництва (при високій ефективності використання водних ресурсів у господарствах регіону).

Напружену, конфліктну соціально-політичну ситуацію створюють: відсутність визначених мінімальних умов життєзабезпечення, невідповідність можливостей ефективного використання багатого природно-ресурсного потенціалу рівня життя населення, а також несприятлива екологічна ситуація. Таким чином, потрібно сформулювати стратегію розвитку території, програму невідкладних дій щодо екологічного оздоровлення територій і акваторій району, насамперед, у зоні Сасика, а також зняття соціальної напруженості й економічного росту.

Література

1. **Концепція** стійкого розвитку Татарбунарського району. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2000.
  2. **Модель** трансформації сільського господарства в Причорноморській зоні. Концепція моделі і параметри розвитку сільського господарства Татарбунарського району Одеської області. – К.: Либідь, 2000. – 136 с.
  3. **Сасик**. Морський лиман чи водоймище? – Л.Л. Круглякова, В.Н. Степанов. – Одеса, 1993. – 48 с. (препринт/АН України, Ін-т проблем ринку й економіко-екологічних досліджень, 93).
  4. **Стратегія** стійкого розвитку території/ Під ред. В.Н. Степанова – Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 201. – 140 с.
-
-